

« רון הופמן ואריק גרינשטיין

''קרוב לו קרוב לה''

קניין ד' אמות – סיכום שיעורו של הרב דוד סתיו

ראשי פרקים

פתיחה

א. הצגת הסוגיה

ב. שיטת רש"י - הנחת הנחות

ג. בירור והגדרת קניין ד' אמות

1. שיטת תוספות

2. שיטת רשב"א

3. שיטת המאירי

4. שיטת תוספות רי"ד

5. שיטת המרדכי

ד. נפקא מינא בין השיטות - קניין ד' אמות במכר

ה. דין דרבנן המועיל מדאוריתא?

1. שיטת הר"ן

2. שיטת הרמב"ן

3. בירור המחלוקת בין הרמב"ן והר"ן

I. שיטת ר' עקיבא איגר

II. שיטת ר' שלמה איגר

III. שיטת האבני מילואים

4. שיטת הפני יהושע

סיכום

פתיחה

ארבע אמות. ארבע אמות הסמוכות לאדם, קונות לו את החפץ המונח שם. חשיבות השיעור של ארבע אמות אנו מוצאים בהלכות שונות: כרשותו של האדם (מרחבו האישי המוגדר על-פי ההלכה), כשיעור קביעת טריטוריה (הגדרת מינימום של שטח) כשיעור גובה מחיצה, כשיעור הרחקה (הרחקה ארבע אמות ממתפלל, שיעור הרחקה מע"ז) וכו'.¹

בכל דין בו אנו נתקלים אנו מבקשים לברר מהו מקור הדין, איך הדין עובד בפרקטיקה ומהו היקפו. המקור של קניין ד' אמות מופיע בבבא מציעא (י, ב) על זכיה במציאה. בסוגייתנו אנו מוצאים את דין ד' אמות גם בזכיה בגט. האם יש קשר בין הדברים? האם קניין ד' אמות הוא מושג יותר רחב או שמא מצומצם רק למציאה וגט? על עניינים אלו אנו רוצים לעמוד במאמר זה.

1. האנציקלופדיה התלמודית, כרך ב, עמ' קנג, 'ארבע אמות'.

א. הצגת הסוגיה

משנה: היתה עומדת ברשות הרבים וזרקו לה, קרוב לה - מגורשת, קרוב לו - אינה מגורשת, מחצה על מחצה - מגורשת ואינה מגורשת. וכן לענין קדושין.

גיטין עח, א

במשנה הקודמת דובר על גט שנזרק לחצרה של האשה וכתוצאה מכך היא התגרשה בו. שם ניתן היה לטעון שהגט צריך להגיע לידה או לחצרה, שהיא כעין ידה, כיוון שהבעל זרק את הגט לתוך רשותה. לעומת זאת, במשנתנו הגט נמצא קרוב לאשה ברשות הרבים (להלן רה"ר) והיא מתגרשת בו. לכאורה, מכאן יש ראייה שאין צורך שהוא יגיע לידה ממש, או לחצרה, כי אם די אפילו בקנייתו. נפתח בחקירה יסודית על מושג רה"ר: אדם הקים אוהל בכיכר דיזינגוף (רה"ר) וטען שמעתה זהו נכס אישי שלו: האם הוא יכול לעשות כן? על מנת להשיב על השאלה הזו יש לחקור: האם רה"ר הוא נכס ששייך לכולם ולכן אין אפשרות לעשות שם קניין (כיוון שצריך את הסכמת כל הבעלים)? או שמא זהו נכס שהוא הפקר, ואינו שייך לאף אחד, ולכן אפשר לקנות ולזכות בו? בנוסף, נוסח המשנה אינו ברור - למה הכוונה במילים קרוב לה, קרוב לו? מהי הגדרת קרוב? בהמשך נמצאים לכך מספר פירושים בגמרא. נתחיל משיטת רב:

היכי דמי קרוב לה, והיכי דמי קרוב לו? אמר רב: ארבע אמות שלה - זהו קרוב לה, ארבע אמות שלו - זהו קרוב לו.

שם

רב סבור ש"קרוב לה" הכוונה לארבע אמותיה, וכן "בקרוב לו" הכוונה לארבע אמותיו. יש לשאול מספר שאלות בסיסיות על דבריו: מדוע קירבת הבעל לגט רלוונטית לקניית הגט? מדוע היא מגורשת אם הגט נמצא בארבע אמותיה? על מנת להבין את הגמ' נעיין בדברי רש"י.

ב. שיטת רש"י - הנחת הנחות

ד' אמות שלו. שאין בינו לגט ד' אמות דאמרינן בשנים אוחזין (ב"מ דף י' דד' אמות של אדם קונות לו.

רש"י, שם

דברי רש"י תמוהים מאוד. מדוע רש"י לא מסביר כי ד' אמות שלה קונות לה, הרי לכאורה היא העיקר? מדוע רש"י מדבר על ד' אמות של הבעל, הרי אין צורך שהגט יהיה של הבעל כדי שלא תהיה מגורשת? בנוסף לכך, בגמרא כתוב קודם "קרוב לה", ורש"י מדלג על כך ומפרש רק את "קרוב לו"? התשובות לכך תתבררנה בהמשך. בנוסף, לפי רש"י מדובר בקנין ד' אמות - אדם קונה את מה שנמצא בד' אמותיו וכן נראה כי האישה קונה את הגט שנכנס בד' אמותיה. נשאלת השאלה הבסיסית - מדוע ד' אמות קונות לאדם? בכדי לענות על כך נסתכל בסוגיה שרש"י מפנה אליה:

משנה. ראה את המציאה ונפל עליה, ובא אחר והחזיק בה - זה שהחזיק בה זכה בה.

בבא מציעא י, א

האדם שנפל על המציאה, לא עשה פעולה בכדי לקנות את המציאה, ולכן השני שהחזיק במציאה (ועשה פעולת קניה כלשהי של המציאה) - זכה בה.

גמרא. אמר ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא: ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום.
[מאי טעמא] תקינו רבנן - דלא אתי לאנצויי.

שם

חכמים תיקנו מושג שנקרא "קניין ד' אמות" (להלן: ד' אמות) אשר לא מועיל מדאורייתא. הסיבה לכך היא, כפי שאנו רואים, כדי שלא יבואו לריב על מציאה. כיון שכל אחד יכול לזכות במציאה, שהרי היא הפקר, תיקנו שהאדם הראשון שהמציאה נכנסת לתוך ד' אמותיו, יזכה במציאה (הגמ' בהמשך מסבירה את המשנה - מדוע זה שנפל על המציאה והיא בד' אמותיו, לא קנה אותה). רש"י על אתר מבאר לנו איך פועל הקניין:

קונות לו - אם יש סביבותיו דבר הפקר - אין אחר רשאי לתופסו.

רש"י, שם

משמע מרש"י שאין כאן ממש קניין של החפץ אלא ברגע שהמציאה בד' אמותיו אין אדם אחר רשאי לתפוס את המציאה. המציאה עכשיו ברשותו, לכאורה, ואין לאחר רשות לתופסה. כאשר יבצע פעולה של קניין במציאה, אז היא תחשב שלו באופן מלא. ניתן להוכיח שד' אמות נחשבות כרשותו מהלכות שבת. למה אסור לטלטל יותר מד' אמות ברה"ר? כיון שתוך ד' אמות נחשבות לרשותך, והוצאה מחוץ לרשותך לרה"ר - אסורה.

ניתן להסביר שרש"י נאמן לשיטתו (דף עז, ב, ד"ה 'גיטה וידה'): בגט צריך נתינה ולא קניין. הסיבה שרש"י בסוגייתנו עוסק דווקא בד' אמות שקרובות לאיש היא שהאישה לא צריכה לקנות את הגט כי אם לקבל אותו, ולכן לא שייך אצל האישה הדין של קניין ד' אמות. אצל האישה הד' אמות נחשבות כרשותה, אבל אין צורך שיקנו לה. הסברנו שע"פ רש"י, בסוגיה הראשונה בפרקנו, יש בגט שני שלבים - יציאה מרשות הבעל וכניסה לרשות האישה. אם הגט נמצא בד' אמות של הבעל, הגט עדיין לא יצא מרשותו ואין אחר רשאי לתפוס את הגט (רש"י בב"מ). אם הגט מחוץ לד' אמותיו חל השלב הראשון בתהליך - היציאה מרשותו, אבל עדיין הגט לא נכנס לרשות האישה. לכן, דווקא כשהגט בד' אמות של הבעל, האישה ודאי לא מגורשת כי אפ' השלב הראשון לא התבצע. כך אנו מיישבים את הבעיות שהועלו עד כה.²

ג. בירור והגדרת קניין ד' אמות

עתה עולות בפנינו שלוש שאלות בסיסיות הנוגעות לסוגייתנו:

1. הגמרא בבבא מציעא (י, ב) מגיעה למסקנה שקניין ד' אמות חל דווקא בסמטה (מקום שלא עוברים בו הרבה אנשים) ולא ברה"ר. נשאלת השאלה: בסוגייתנו נראה שקניין ארבע אמות מועיל דווקא ברה"ר, והרי דבר זה עומד בסתירה עם המסקנה בבבא מציעא?
2. מדוע קניין זה מועיל בגט? הרי חכמים תיקנו קניין ד' אמות כדי שלא יבואו לריב על המציאה, אך האם יתכן לומר שאנשים יריבו על גט?
3. האם יתכן שקניין ד' אמות, שהוא מושג אותו תיקנו חכמים, יועיל לגרש את האישה מדאורייתא? נפקא מינא למקרה הבא: כאשר אדם קנה לארוסתו טבעת ע"י כרטיס אשראי (שהוא קניין דרבנן), האם ניתן לקדשה בטבעת זו (קידושין דאורייתא) והרי הטבעת קנויה לו רק מדרבנן? האם דין דרבנן מועיל כדי להיחשב כמגורשת או מקודשת מדאורייתא?

2. הסבר זה ניתן ע"י הרב יהודה יונגסטר.

1. שיטת תוספות

על מנת להתחיל לענות על השאלות נפתח בדברי תוספות:

ועוד קשה דרב אשי אית ליה התם דברה"ר לא תקנו ארבע אמות והכא תנן היתה עומדת ברה"ר קרוב לה מגורשת וי"ל דהתם באין יכול לשומרו והכא ביכולה לשומרו. תוספות, גיטין עח, ב, ד"ה 'ר' יוחנן'

תוספות מחדשים הלכה בהלכות קניין ברשות הרבים: כאשר לאדם יש את היכולת לשמור על החפץ מפני גורמים זרים (אדם אחר, כלב וכד') אז הוא יכול לקנות ברשות הרבים. בהקבלה למקרה שלנו: קניין ד' אמות ברה"ר לא תופס אם האישה לא יכולה לשמור את הגט, אך כאשר היא יכולה לשמור את הגט כאשר הוא בד' אמותיה - הקניין חל. אנו מוצאים תירוץ שני בדברי התוספות:

א"נ י"ל דהכא לאו דוקא נקט רה"ר אלא בסמטא או בצדי רה"ר.

שם

המשנה דיברה על סמטה דווקא ולא על רה"ר. כפי שראינו בבבא מציעא (י, ב), באמת ברה"ר לא ניתן לעשות קניין ד' אמות בגלל כמות האנשים ששם. הנפקא מינא בין התירוץ היא האם אפשר לעשות קניין ד' אמות ברה"ר – לפי התירוץ הראשון של תוספות, כאשר יש לאדם את היכולת לשמור אז בכל מקרה, בין במציאה בין בגט, ניתן לקנות בד' אמות ברה"ר. לעומת זאת לפי התירוץ השני לעולם אין אפשרות לקנות ברה"ר.

ניתן להבחין כי בכל אחד מתירוצי תוספות חבויה נקודת הנחה שונה. בתירוץ הראשון, התוספות מציגים לנו את הגמרא כמעצבת כלל כאשר הדין משתנה בהתאם למציאות – האם יש יכולת שמירה אם לאו. לעומת זאת התירוץ השני בנוי הפוך: המציאות קבועה – ברה"ר אין יכולת לקנות ובסמטה יש יכולת. מעתה כל שנותר הוא להעמיד את דברי הגמרא על-פי המציאות שהגדרנו. בנוסף, ניתן להסיק משני התירוצים שלשיטת תוספות אין חלוקה בין מציאה לגט וגם בגט דרוש קניין ולא רק קבלה. ברם, אנו מוצאים בדבריהם תשובה רק לשאלה הראשונה (ראה לעיל). מעתה נבחן את דברי שאר הראשונים ונראה שהם עונים גם על השאלה השנייה.

2. שיטת הרשב"א

א"נ גט שאני דתקיננו לה רבנן אפי' ברה"ר משום תקנת עגונות.

חידושי הרשב"א, גיטין עח, א

הרשב"א מבהיר לנו באופן חד-משמעי כי בגט יועיל קניין ארבע אמות גם ברה"ר משום עיגונא. תקנת עגונות היא תקנה שקבעו חכמים על-מנת שלא ליצור מצבי ביניים בהם הבעל מגרש בצורה שאינה עומדת בכללים ההלכתיים, כגון במקרה שלנו, כאשר הוא זורק לה את הגט, אך לא נותן לידה ממש. במקרה כזה, הבעל עלול להיעלם והאישה לא תהיה מגורשת. כך היא תשאר עגונה ולא תוכל להינשא מחדש. חכמים הקלו בדיני גיטין בכדי שהאישה תוכל להתגרש ולא תישאר נשואה ללא בעל. ובתשובה לשתי השאלות הראשונות: קניין ארבע אמות מועיל בגט אפילו ברה"ר משום תקנת עגונות ואין קשר לתקנת קניין ד' אמות במציאה.

3. שיטת המאירי

ואני אומר שבגט אינו אלא מן התורה אחר שאין כאן מערער הרי הוא כידה, אבל בדבר שיש בו מערערים אחרים הוצרכו לתקנת חכמים.

בית הבחירה לרב המאירי, בבא מציעא י, א

המאירי מסביר לנו שקנין ד' אמות מועיל מדאורייתא גם ברה"ר. הסיבה לכך היא, שבאופן עקרוני, השטח הסמוך לאדם העומד ברה"ר נחשב כידו ממש. על מנת שקניין מסוג זה יתקיים יש למלא שני תנאים: א. שהחפץ יהיה בתוך ד' אמותיו של הקונה. ב. ש"העולם" יסכים שד' אמות אלו יהיו רשותו של הקונה וכך הוא יזכה בחפץ. כאשר הגט מגיע לד' אמות של האישה, אין מי שלא יסכים שאותם ד' אמות יהיו שלה בכדי לקנות את הגט. אין סיבה שיבואו אנשים לערער על כך ולכן הד' אמות נחשבות כרשותה - כידה. גם במציאה, כדי שד' אמותיו יחשבו לקונה כרשותו, צריך את הסכמת "העולם". אך כאשר אנו דנים על ממון, כיוון שהרבה אנשים רוצים את המציאה, הם לא יסכימו שהד' אמות יהיה של הקונה כי הם לא רוצים שהוא יקנה את המציאה.

לפי המאירי, ניתן להסביר מדוע אפשר לקנות גט ברה"ר ואילו מציאה רק בסמטה. גט מועיל מהתורה מכיוון שאין מערערים על קניית הגט. לעומת זאת, במציאה יש מערערים ולכן קנין ד' אמות מועיל מתקנת חכמים. חכמים תיקנו קנין ד' אמות רק בסמטה ולא הרחיבו את תקנתם גם לד' אמות כי זה כבר חידוש גדול מדי – שאדם יקנה בקניין ד' אמות גם ברה"ר (למרות שיש מערערים). מכאן גם ברורה התשובה לשאלה השניה: למושג מריבה אין שייכות לקניין גט. אף אחד לא מעוניין בגט של מישהי אחרת. מסיבה זו קניין ד' אמות בגט מועיל מדאורייתא ורק במציאה תיקנו חכמים על מנת שלא יריבו.

4. שיטת תוספות רי"ד

משום הכי אמרינן הכא במציאה תקינו ליה רבנן כי היכי דלא ניתו לאינצויי הא לאו הכי לא היו קונות ודוקא בסימטא תקון רבנן אבל לא ברה"ר ולא דמי לאשה דאשה קבלה היא בידם מסיני דד' אמות קונות.

תוספות רי"ד, בבא מציעא י, ב

תוספות רי"ד עונה לנו באופן ישיר על שתי השאלות: קניין ארבע אמות מועיל לגט אפילו ברשות הרבים. הסיבה לכך היא שד' אמות שקונות את הגט לאשה היא הלכה למשה מסיני ואילו מציאה היא רק תקנת חכמים שנועדה למנוע את הריבים של האנשים. לפי שיטתו אין שום קשר בין מציאה לגט. יכול להיות שסברא זו חולקת על תוספות. ההלכה מסיני אומרת שכאשר הגט הגיע לד' אמותיה ממילא הפך להיות שלה, בלי קשר לתקנת חכמים (- ד' אמות של אדם קונות לו). בנוסף מתירוץ זה ניתן להבין מדוע גמרתנו לא מזכירה כלל את הגמרא בבבא מציעא: גמרתנו מדברת על הלכה למשה מסיני (גט) ואילו הגמרא בבבא מציעא מדברת על תקנת חכמים (מציאה).

5. שיטת המרדכי

תירוץ אחרון נראה בדברי המרדכי:

בסימטא. תימה מהא דאמרינן פרק הזורק היתה עומדת ברה"ר ובגמרא מפרש דהיינו תוך ארבע אמות שלה אלמא אפילו ברשות הרבים קנה. ותירץ רבינו ברוך התם כיון דדעת אחרת מקנה לה אפ' ברה"ר קנו.

מרדכי, בבא מציעא, אות תכג

ישנו מושג שנקרא דעת אחרת מקנה. פירוש הדבר, שאדם אחר מקנה את החפץ לקונה, בניגוד למציאה שבה אין אדם שמקנה אותה. בגט, הבעל מקנה את הגט לאישה ולכן אפילו ברה"ר ניתן לקנות. לעומת זאת, במציאה אין מה שיקנה את המציאה ולכן אי אפשר לקנות ברה"ר.

ד. נפקא מינא בין השיטות - קנין ד' אמות במכר

לפני שניגש לנפקא מינא נברר עניין המהווה הנחת יסוד להמשך: האם שייך בכלל להשוות בין קניין ד' אמות בגט ובמציאה לקניין הקלאסי (במתנה ובמקח וממכר)? הרי לכאורה קניין ד' אמות בגט ובמציאה תוקנו מסיבות המיוחדות להם (תקנת עגונות, שלא יריבו וכו')? בתשובה לשאלה זו נחלקו הראשונים. המאירי (בבא מציעא י, ב), טוען שישנו הבדל מהותי בין העניינים. ההוכחה שלו נובעת מדיני מקח וממכר: מדוע יש צורך במשיכה או מסירה על מנת לקנות את החפץ? והרי לכאורה מספיק שהחפץ יהיה לידו, ועל-פי האמור לעיל, קנה לו? בדעה זו נקטו עוד ראשונים ולא כאן המקום להרחיב. הרמב"ן גם נוגע בנקודה זו אך נוקט בדעה אחרת:

הא דאמרינן ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום. נראה שדעת הראשונים שאין דיננו אלא במציאה והפקר אבל לא במכר ובמתנה, שאין קנין ארבע אמות אלא תקנה משום אינצויי בהפקר, ולשון הגמרא משמע דקונות בכל דבר דשוניהו רבנן כחצרו. חידושי הרמב"ן, בבא מציעא י, א

הרמב"ן חולק על הראשונים המחלקים בין מקח וממכר למציאה וגט. כאשר תיקנו קניין ד' אמות במציאה, אומר הרמב"ן, הפכו את ד' אמותיו של האדם לחצרו לכל דבר (מטעם לא פלוג רבנן – לא חילקו חכמים בין המקרים). מכאן אנו מגיעים לנפקא מינה עצמה. האם ניתן להשתמש בקניין ד' אמות ברה"ר למקח וממכר או למתנה? ניתן לחלק את הראשונים לשתי סיעות: הסיעה האחת – לכל קניין יש טעם מיוחד: קניין הגט הוא משום תקנת עגונות (רשב"א) או הלכה למשה מסיני (תוספות רי"ד) וקניין ד' אמות במציאה הוא תקנת חכמים על-מנת שלא יריבו אנשים. ממילא מקח וממכר או מתנה אינם שייכים לעניינים אלו ולכן אין אפשרות ללמוד מהם. לעומתם, הסיעה השנייה, הטוענת שיסוד ההבדל בין גט למציאה הוא "דעת אחרת מקנה" (מרדכי) או השאלה האם ניתן לשמור על החפץ וכד' (תוספות), הרי שבהחלט תיתכן השוואה לנושאים אחרים כגון מקח ומתנה כאשר נותר רק הצורך לבחון האם הקניין יעמוד בקריטריונים הנ"ל.

ה. דין דרבנן המועיל מדאורייתא?

מכאן אנו מבקשים לגשת לתשובה לשאלה השלישית. לצורך הרצף נזכיר מה הייתה השאלה: על פי הגמ' בבבא מציעא, קנין ד' אמות הינו תקנה של חכמים. נשאלת השאלה, איך מועילה תקנת חכמים להפקיע קידושין שהם מדאורייתא? איך עובדת התקנה בפרקטיקה? על כך אנו מוצאים כמה הסברים בראשונים.

1. שיטת הר"ן

ואע"ג ד' אמות לכולי עלמא אינן קונות דבר תורה כיון דרבנן תקנינהו ואמרי שיהיו קונות הרי הקנום לו ועשאום כחצרו והפקר בית דין היה הפקר.
פירוש הר"ן מ, ב בדפי הרי"ף

אין קנין ד' אמות מהתורה. חכמים היו אלו שתיקנו כי ארבע אמותיו של אדם יחשבו לחצרו. כיצד? לחכמים יש כוח להפקיר מהאדם את ממונו. בהנחה שרה"ר היא בבעלות כולם, הם החליטו להפקיר את השטח שנמצא ברדיוס 4 אמות מסביב לאדם ולהחשיב את השטח כחצרו.

2. שיטת הרמב"ן

וטעמא דמתניתין בין לרב בין לר' יוחנן משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, דהא ארבע אמות גופייהו בכל מקום דבר תורה אינן קונות ואין צריך לומר כל שיכולה לשמור שאינו קונה לה אלא מדבריהם, ותקנת עגונות היתה להם וכדאמרינן לגיטין אמרו ולא לדבר אחר אלמא תקנתא דרבנן הוא בגיטין, ומשום לתא דידהו תקינו בקידושין משום ויצאה והיתה.

חידושי הרמב"ן, גיטין עת, א

חכמים תיקנו שיועיל קנין ד' אמות בגט כיון שכל מי שמקדש אישה עושה זאת על דעת חכמים, קניין דרבנן, ולא מדאורייתא כפי שהנחנו לכתחילה. בנידון דידן, חכמים הפקיעו את קידושי הבעל בכדי שהאישה לא תישאר עגונה (ספק מגורשת) ולא תוכל להתחתן עם אדם אחר (כגון במקרה שבעלה כבר רצה לגרשה ועכשיו הוא נהיה שוטה). יוצא לפי דעה זו, שהאישה לא הייתה מקודשת מתחילה כלל ועיקר! הרמב"ן מוסיף שבגלל היקש קידושין לגירושין מהפסוק "ויצאה והיתה", תיקנו חכמים שגם בקידושין יועיל קנין ד' אמות. אם הבעל יזרוק לאישה קרוב לה, היא תהיה מקודשת. לאחר ההבנות הללו מתעוררת השאלה – כיצד מועיל קניין דרבנן לדין דאורייתא? תירוץ הר"ן מבקש להסביר לנו כיצד בעצם פועל הגט. לעומתו, תירוץ הרמב"ן טוען כי הגט לא באמת מועיל ויש לבטל את הקידושין למפרע. תירוץ של הפקעת קידושין אומרים רק כאשר אין דרך אחרת להסביר את הדבר. הפקעת קידושין זה תירוץ דחוק כי זה אומר שהאישה לא הייתה מקודשת מלכתחילה ובניה לא נולדו מנישואים וכו'. יש לציין גם שתירוץ זה אינו תואם את פשט המשנה כי מוזכר שהאישה מגורשת ולא שהקידושין מופקעים (או כל ניסוח כגון דא). יש להבין מדוע חולק הרמב"ן על דברי הר"ן ומציב תירוץ דחוק שכזה.

3. בירור המחלוקת בין הר"ן והרמב"ן

נראה שיש לעמוד על מספר הנחות יסוד החבויות בדברי הר"ן אשר הרמב"ן חולק עליהן:

I. שיטת ר' עקיבא איגר

הנחה ראשונה בדברי הר"ן היא שגזירת רבנן (הקניית הנכס) מועילה לקניין דאורייתא. אנו מצאים דברים אלו בחידושי ר' עקיבא איגר (להלן רעק"א):

הא דלא נקט הר"ן בפשוטו דחז"ל הקנו לה הגט, והא דהגט שלה מדאורייתא כמו בקידושין במעמד ג' דסבירא ליה לרוב הפוסקים דמקודשת מדאורייתא...
חידושי ר' עקיבא איגר, גיטין עת, א

רעק"א מציין כי אמנם רוב הפוסקים מסכימים שקידושין דרבנן (במעמד שלושה) מועילים מדאורייתא, אך לא כולם. יתכן שדבר זה עומד ביסוד המחלוקת בין הר"ן לרמב"ן – יתכן שהרמב"ן אינו מסכים שקניין דרבנן יועיל לתת תוקף מדאורייתא. גט הקנוי מדרבנן לא בהכרח יועיל לבטל קידושין מדאורייתא.

II. שיטת ר' שלמה איגר

בשו"ת רעק"א הוא מביא את דברי בנו, ר' שלמה (בעל ה"גליון מהרש"א"), הדן בסוגיה. שם הוא מסביר לנו יסוד נוסף:

מ"ש בני (אות ו) בשוב דברי תוס' לחלק דהפקר ב"ד הוי דאורייתא לענין דיצאו מרשות זה, אבל לענין שיהי' קנוי לאחר ע"י תקנתא דרבנן לא הוי ממוני' דאורייתא. יפה כוונת וגם אנכי עמדתי בזה [אבל מדברי הרשב"א גיטין בההיא דהפקר ב"ד גבי פרוזבול מפורש דגם לענין שיקנה האחר הוי לימוד גמור מקרא דנחלות].
שו"ת רבי עקיבא איגר, מהדורה קמא סימן רכב, אות כא

בגמרא בגיטין (לו, ב) אנו לומדים משני פסוקים שונים מהו הכוח שניתן לחכמים להפקיר ממון. מפסוק אחד אנו לומדים כי יש להם את הכוח להפקיר ממון מאדם ואילו מפסוק שני אלו לומדים שיש להם את הכוח להקנות לשני את החפץ (ע"פ דברי הרשב"א בתוך דברי רעק"א). יש לדעת כי לא כולם מסכימים לכך. החידוש של הר"ן, שחכמים יכולים להקנות לאשה ד' אמות אפילו כשזוכה בעל כורחה (זאת אומרת הפקירו מהבעל והעבירו לאשה), אינו ברור מאליה ונראה כי הרמב"ן לא מסכים עם ההנחה הזו.

III. שיטת האבני מילואים

יסוד שלישי בדברי הר"ן אנו מוצאים בדברי ה"אבני מילואים" (להלן אבנמ"ל):

ומה שעשו חכמים תורת חצר לשמירה ולד' אמות אינו אלא שיקנה החפץ המונח אבל גוף מקום שמירה וגוף ד' אמות אינו שלו.

אבני מילואים, סימן ל, סק"ג

האם כל חפץ שנמצא בד' אמותיו של אדם נקנה לו או שמא ד' אמות הן חצרו לכל דבר ועניין? לפי מה שהאבנמ"ל מסביר נראה שחכמים תיקנו כי דווקא החפץ הנח בתוך ד' אמותיו של האדם ייקנה לו ולא שכל הד' אמות מסביבו שייכים לו. מכאן יתכן לומר כי הקביעה של ד' אמות נובעת מטעמים פרקטיים – שיעור עד היכן ידו של אדם מגעת. על-פי הדברים הללו, החידוש של הר"ן האומר כי ד' אמות של אדם כחצרו לכל דבר, הוא חידוש גדול שכנראה שהרמב"ן לא מסכים איתו. עד כאן הראנו שניתן לחלוק על הנחות היסוד של הר"ן. ברם, אנו מוצאים בדברי האבנמ"ל קושי גם על דברי הרמב"ן:

ואיכא למידק לפי דברי הרמב"ן תינח בגיטין דכיון דכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש מהני בגיטין למשרי אשת איש ומשום דאפקעינהו רבנן לקידושין מינה מהני לה גיטא דרבנן, אבל בקידושין אם אינו אלא מדרבנן האיך יתכן דליהוי מזה קידושי תורה דאע"ג דמקדש אדעתא דרבנן לא מהני מזה לקידושי תורה דגבי גיטא דרבנן מהני לי' הא דמקדש אדעתא

דרבנן בכדי שיהיו יכולין להפקיע מתי שירצו אבל להיפך לעשות מקידושי דרבנן קידושי תורה אי אפשר [ההדגשה אינה במקור – המחברים] ולא מצי משוי מקידושי דרבנן קידושי תורה.

שם, סק"ה

במשנתנו אנו מוצאים השוואה בין גירושין לקידושין לעניין "קרוב לו קרוב לה" – כמו שהיא יכולה להתגרש, באותה צורה היא יכולה גם להתקדש. לפי רב כוונת המשנה היא לקידושין וגירושין בקניין ד' אמות. מעתה, לפי דברי הר"ן, מובן מדוע הגירושין מדרבנן מועילים לדאורייתא - כיון שחכמים עשו את הד' אמות כחצרה לכל דבר ולכן יכול לגרש ולקדש ע"י החצר. אבל לפי הרמב"ן, אומנם מובן שחכמים יכולים להפקיע את הקידושין כי כל המקדש על דעת חכמים מקדש, וממילא ברגע שרבנן הקנו לה את הגט, כוחו הפקיע את הקידושין, אבל איך קידושי דרבנן מועילים לעשות אותה איש מדאורייתא (יוצא שמדאורייתא היא לא מקודשת כלל), והרי הכסף שהגיע לידה לא שלה מדאורייתא?

ולכא למימר דקרוב לה מקודשת אינו אלא מדרבנן ולהצריכה גט... וכמ"ש תוס' פר' הזורק ד"ה מחצה על מחצה א"כ מה בין קרוב לה למחצה על מחצה כיון דשניהם צריכה גט מדבריהם.

שם

האבנמ"ל לא מבין את העמדת תירוץ הרמב"ן כקידושין דרבנן. אי אפשר לומר כי ב"קרוב לה" מקודשת מדרבנן וצריכה גט שמא היא מקודשת, והרי א"כ אין הבדל בין קרוב לה למחצה על מחצה. גם במקרה של מחצה על מחצה היא ספק מקודשת מדרבנן (אם בקרוב לה היא מקודשת מדרבנן, במחצה על מחצה היא ספק מקודשת מדרבנן) ואין הבדל בין שני הדינים!
ניתן לתרץ, אומר הרב סתיו, שבודאי מקודשת מדרבנן - אם האישה תתחתן אם אדם אחר, חכמים לא יאפשרו לקידושין לחול והם יפקעו. אבל בספק מקודשת מדרבנן, אם התקדשה לשני, הקידושין יחולו ותצטרך גט משניהם. האבנמ"ל מציג תשובה אחרת לקושיה על הרמב"ן:

ודעת רש"י ר"פ הזורק דמהני לדעת הרמב"ן לא מהני דבגט בעינן ונתן בידה או בחצרה דה"ל כידה וכיון דתורת חצר ליכא בארבע אמות וכמו כן במקום שמירה דלדעת הרמב"ן לא הפקירו מקום ארבע אמות והפקר בית דין אינו אלא על החפץ המונח או על כסף קידושין המונח תוך ארבע אמות או במקום שמירה ובגט לא מהני שום קנין אלא ידה או חצירה דהוי כידה ומש"ה בגט אינו אלא מדרבנן ואפקעינהו רבנן לקידושין מינה ובכסף קידושין כיון דנקנה לה הכסף ממילא הוי מזה קידושי תורה וכמו במעמ"ש ודו"ק.

שם

אומר לנו האבנמ"ל שלדעת הרמב"ן באמת הקניית הכסף לאשה מדרבנן מועילה לקניין דאורייתא. הסיבה לכך היא שלפי הרמב"ן ברגע שהחפץ בו היא מתקדשת נכנס לד' אמותיה הוא נקנה לה. כך גם בכסף – ברגע שהבעל הכניס אותו לד' אמותיה והוא נקנה לה, ממילא היא תהיה מקודשת גם מדאורייתא.

כך גם בגירושין – לכאורה היה צריך לומר שהיא מגורשת מדאורייתא כיוון שהגט נכנס לתוך ד' אמותיה, אלא שבגט ישנו עניין נוסף. התורה דורשת שהגט יהיה בידה ממש או לפחות בהגדרת ידה (כגון: חצרה) ולא מספיק שיהיה קנוי לה. התנאי הנוסף בגירושין הוא זה שהביא את רבנן להפקיע את הקידושין.

4. שיטת הפני יהושע

שיטה נוספת אנו מוצאים ב"פני יהושע" (להלן: פנ"י):

ותמיהא לי טובא דלפי"ז נצטרך לומר דאפקעינהו רבנן לקידושין וכל כי האי מילתא לא הוי שתיק הש"ס לפרושי ולא זכרו זה הטעם כלל לא בבבלי ולא בירושלמי.. וכבר כתבתי בריש פירקין דאי לאו דמסתפינא הייתי אומר דכולה מתניתין מדין תורה הוא, דכיון דדרשינן "ונתן מ"מ" רבויא הוא ומרבינן כל מילי אפילו ברשות שאינה שלה, אלא דבעינן שיהא דומיא דידה שמשתמר לדעתה, אף כל מקום שעומדת מרחוק ויכולה לשמור הוי שפיר דומיא דידה.

פני יהושע, גיטין עח, ב

הפנ"י מקשה קושיה חזקה על דברי הר"ן והרמב"ן. לא מצאנו במשנה ובגמרא שום זכר ל"הפקר ב"ד הפקר" או להפקעת קידושין. יסודות אלו מהווים חידוש גדול בהבנת הדברים וראוים היו להיכתב! מכאן הוא מביא לנו את שיטתו. הפנ"י מסביר לנו שדין התורה בגירושין, "ונתן בידה", מכיל בתוכו בעצם נתינה כלשהי לרשותה. התורה דרשה מעשה נתינה מצד הבעל. דבר זה יכול להתבצע גם על ידי נתינה לתוך ד' אמות כאשר יש לאשה יכולת לשמור על הגט. יכולת השמירה מהווה אינדיקציה למעשה הנתינה – זהו הכלי שבידינו לשפוט בצורה אובייקטיבית האם הגט הגיע לידה. אמנם, אין זה פשט הפסוק, אך הדברים הללו מתיישבים הרבה יותר טוב בפשט המשנה והגמרא.

סיכום

לאחר עיון מעמיק בקנין ד' אמות, ניתן לענות על השאלות שהצגנו בפתחה. ראינו שמקור הדין שנוי במחלוקת. יש הסוברים שהוא מדאורייתא (המאירי) ויש הסוברים שמקורו מדרבנן. מצאנו מחלוקת נוספת בעניין ישום התקנה בפועל בגט: על ידי "הפקר בית דין הפקר" או על ידי הפקעת הקידושין. בנוסף, נחלקו הראשונים בהיקף הדין: האם קנין ד' אמות קיים גם במכר ומתנה. אמנם לא הסקנו מסקנות הלכה למעשה אך ניתן לומר שלפנינו חקירה משמעותית בדין זה.

דבר נוסף אותו ביקשנו להדגים במאמר זה הוא שיטת הלימוד, לה היינו שותפים במהלך זמן חורף, בה משתמש הרב סתיו. המבנה מאוד בסיסי, ברור ומוגדר: הבנת הסוגיה במשנה ובגמרא, העלאת הקשיים, פנייה לראשונים הצמודים לגמרא (רש"י ותוספות), הרחבת נקודת המבט על ידי עיון בדברי ראשונים נוספים ולאחר מכן באחרונים. כל שלב משלבי הלימוד מאופיין בניסיון להגדיר את הדברים בצורה חדה וברורה על מנת ליצור רצף במהלך הלימוד.